

कार्यमूलकताका दृष्टिले कक्षा छ को नेपाली पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट व्याकरण

अभ्यास

डा. दिनेश घिमिरे

उप-प्राध्यापक

शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग, त्रि.वि. कीर्तिपुर ।

dinesghimire1@gmail.com

Artical History

Revised

4th April, 2022

Accepted

5th May, 2022

Received

30th January, 2022

लेखसार

प्रस्तुत लेख सन्दर्भपूर्ण प्रयोग अभ्यासबाट शिक्षण गर्नुपर्ने कार्यमूलक व्याकरणसम्बन्धी सैद्धान्तिक मान्यताका आधारमा कक्षा छको वर्तमान नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकका व्याकरण अभ्यासको विश्लेषण गर्ने उद्देश्यमा केन्द्रित छ। यस लेखमा वर्णनात्मक विधिको अवलम्बन गरी उक्त पुस्तकमा दिइएका व्याकरण अभ्याससम्बन्धी तथ्यहरूको व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ। लेखबाट उक्त पाठ्यपुस्तकका व्याकरणका पाठ्यवस्तुहरूलाई कार्यमूलक व्याकरणका मान्यतासँग मेल खाने गरी सङ्गठन गरिएको, प्रश्नहरू कार्यमूलक प्रकृतिका बनाइएको, अभ्यासहरूमा भाषिक प्रकार्यलाई जोड दिइएको, सम्प्रेषण तथा कार्यकलाप आश्रित सिकाइ सम्भावनालाई प्रश्रय दिइएको जस्ता निष्कर्षमा पुगिएको छ। समग्रमा वर्तमान कक्षा छको नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तक कार्यमूलक व्याकरणात्मक मान्यताका दृष्टिले अग्रगामी रहेको देखिन्छ। तथापि वास्तविक जीवन सम्बद्धताका आधारमा अभ्यासहरू शिथिल रहेकाले यसतर्फ भने सचेतता अपनाउनु पर्ने देखिन्छ।

शब्दकुञ्जी : कार्यमूलकता, पाठ्यवस्तु, भाषिक कार्य, सन्दर्भपूर्ण सिकाइ, व्यवहारोपयोगिता

विषय परिचय

कार्यमूलक शब्दको सामान्य अर्थ व्यवहारमा उतार्न सकिने वा व्यवहारोपयोगी भन्ने हुन्छ। यसलाई 'नेपाली बृहत् शब्दकोश' (२०४०) ले व्यवहारमा ल्याउन सकिने वा व्यवहारिक गुणको प्रधानता रहेको भनेर अर्थ्याएको छ। अधिकारी (२०७२) ले व्याकरणलाई भाषाको कार्यसँग जोड्ने दृष्टिकोणका रूपमा कार्यमूलक व्याकरणको परिचय दिएका छन्। त्यस्तै Xu & Zhang (2015) ले कार्यमूलक व्याकरणले पठनलाई पाठक र पाठविचको अन्तर्क्रिया र व्याकरणिक अर्थ निर्माण गर्ने प्रक्रिया मान्ने धारणा प्रस्तुत गरेका छन्।

कार्यमूलक व्याकरण कार्यकलापमा आधारित (activity based) प्रकृतिको हुन्छ। कार्यमूलक व्याकरणसम्बन्धी मान्यता ट्यालिडेले सन् १९६० को दशकमा विकास गरेको देखिन्छ। यस व्याकरणको मुख्य चासो चाहिँ भाषा कसरी प्रयोग भएको छ, भन्नेमा रहन्छ। कार्यमूलक व्याकरण शिक्षणबाट पाठकमा शब्द, पदावली, वाक्य आदि भाषिक तत्त्वहरूको संरचना र उक्त संरचनाले प्रदान गर्ने व्याकरणिक अर्थको निर्माणमा सहयोग पुग्ने देखिन्छ। यसरी कार्यमूलक व्याकरणलाई भाषाको व्यवहारिक उपयोगको पर्याप्त सम्भावना भएको वा प्रयोगपरक सिपमा आश्रित व्याकरणका रूपमा अर्थ्याउन सकिन्छ।

प्रस्तुत लेख कक्षा छको नेपाली विषयको परिमार्जित पाठ्यपुस्तकका व्याकरण पाठ र अभ्यासमा कार्यमूलक व्याकरणको मान्यताको के कति मात्रामा उपयोग भएको छ अनि उक्त मान्यताका दृष्टिले ती कतिको सबल छन् भन्ने अनुसन्धान समस्यामा केन्द्रित रहेर तयार पारिएको हो। विद्यालय तहमा व्याकरण शिक्षणलाई पूर्णतः सन्दर्भपूर्ण, भाषिक कार्यमा आधारित र प्रयोगाश्रित शिक्षणमा जोड दिनुपर्ने घिमिरे (२०७६) को अध्ययनको निष्कर्षलाई समेत मनन गर्दा विद्यालय स्तरीय पाठ्यपुस्तकहरूमा समावेश गरिने व्याकरण पाठ्यवस्तु र अभ्यासहरू कार्यमूलक मान्यताअनुरूप हुनु आवश्यक र उचित पनि भएकाले यस लेखमा सोही कुरालाई प्रतिपाद्य विषय बनाइएको छ।

अध्ययनको सैद्धान्तिक आधार

कार्यमूलक व्याकरणलाई अङ्ग्रेजीमा Functional Grammar र यसमा आधारित व्याकरण शिक्षणको पद्धतिलाई Functional Grammar Based Pedagogy का रूपमा लिइन्छ। यो सिकारु केन्द्रित व्याकरण शिक्षण पद्धति भएकाले यसले सिकारुका भाषिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि पनि प्रभावकारी भूमिका खेल्न सक्ने अपेक्षा राख्न सकिन्छ। “विद्यार्थीमा शैक्षिक उद्देश्य हासिल गर्नका लागि निकै सहयोगी भएकाले यसले विद्यालय तहमा निकै प्रसिद्धि कमाएको छ। यसको मुख्य कारण लेखाइ र बोलाइमा सम्प्रेषणात्मक उद्देश्य रहनु नै हो” (Feng, 2013, p. 86)। त्यस्तै Xu & Zhang (2015) का अनुसार कार्यमूलक व्याकरणमा संस्कृतिको सन्दर्भ, परिस्थितिको सन्दर्भ, सङ्कथनको अर्थ, भाषाको अर्थ आदिको समेत ख्याल गरिन्छ।

कार्यमूलक व्याकरण भाषिक व्यवस्थाअन्तर्गत पर्ने वर्ण, अक्षर, रूप, पदावली, वाक्य जस्ता एकाइहरू र तिनका व्याकरणात्मक कार्यसँग सम्बन्धित व्याकरण शिक्षणको विधि हो। शिक्षणका क्रममा यसले विषयवस्तु वा विषयगत धारणालाई व्याकरणात्मक कार्यका लागि उपयोग गरिने आधार सामग्री मान्छ। यसको मुख्य जोड विद्यार्थीलाई भाषाको ससन्दर्भ प्रयोग अभ्यास गराउनुमा रहन्छ। अधिकारी (२०७२) ले भाषा सिकाइ सन्दर्भहीन वाक्यबाट नभई जीवन्त घटना वा कथन सन्दर्भसँग जोडेर प्रयोगमा ल्याउनुपर्दछ अनि मात्र ती सर्वाङ्ग अर्थवान् हुन सक्छन् भन्ने मत प्रकट गरेका छन्। त्यस्तै मङ्गल (सन् २००३) ले व्याकरण शिक्षणमा नियम रट्नुको कुनै अर्थ नहुने भन्दै व्याकरण शिक्षणलाई सरस बनाउनका लागि प्रयोग र अभ्यासमा जोड दिनुपर्ने उल्लेख गरेकी छन्। कार्यमूलक व्याकरणका सन्दर्भमा चर्चा गर्दै Xu & Zhang (2015) ले व्याकरणका आन्तरिक र बाह्य दुई तहहरू उल्लेख गरेका छन्, जसअनुसार व्याकरणको आन्तरिक तहले पाठमा रहेका भाषिक तत्त्वहरूको पृथकीकृत स्वरूप पहिचान गर्दछ भने बाह्य तहले तिनको सन्दर्भपूर्ण प्रयोगको अध्ययन गर्दछ। तसर्थ, व्याकरण शिक्षणका क्रियाकलापहरू व्याकरणको आन्तरिक संरचना पहिचान र तिनको ससन्दर्भ प्रयोग दुवैमा आधारित हुनुपर्दछ।

सुरु सुरुमा सन्दर्भपूर्ण व्याकरण शिक्षण र पछि गएर कार्यमूलक व्याकरण शिक्षणका सम्बन्धमा अधिकारी (२०७२) ले धेरै अधिदेखि नै वकालत गर्दै आएका हुन्। कार्यमूलकताका सन्दर्भमा भाषाका प्रश्न, आज्ञा, आशङ्का, सूचना, सहमति, असहमति, खुसी, आश्चर्य, सन्तुष्टि, शिष्टाचार गर्ने जस्ता कार्यसँग भाषाको तालमेल हुने गरी व्याकरण शिक्षण गर्नु नै भाषाको प्रयोग सन्दर्भपूर्णता र कार्यमूलकता हो भन्ने उनको भनाइ Feng (2013) को व्याकरण शिक्षण सामाजिक र सांस्कृतिक सन्दर्भमा आधारित हुन्छ भन्ने मान्यतासँग निकै मेल खान्छ। यी दुवै धारणाले उपयुक्त सन्दर्भअनुसार व्याकरण शिक्षण गर्दा सिकाइ अर्थपूर्ण हुनुका साथै सिकारुले सिकाइका लागि परिचित परिवेशको उपयोग गर्ने अवसर पाउँछ भन्ने अभिप्राय बोकेका छन्।

व्याकरण शिक्षणका सम्बन्धमा शर्मा र पौडेल (२०६७) ले भाषाको सन्दर्भगत प्रयोगका साथै भाषिक पाठसँग सन्दर्भित गरेर व्याकरण शिक्षण गर्नुपर्ने धारणा राखेका छन्। उनीहरूका विचारमा सन्दर्भहीन नियम बालबालिकाका लागि अमूर्त कुरा हुने हुँदा उनीहरूलाई नियमको पूर्ण जानकारी हुँदाहुँदै पनि तिनलाई आवश्यकताअनुरूप प्रयोगमा ल्याउन हाम्रो हाम्रो पर्दछ। व्याकरण शिक्षणमा कार्यमूलकताका सम्बन्धमा पौडेल (२०७२) ले व्याकरणका विषयवस्तुहरू सन्दर्भविहीन र प्रयोग प्रसङ्गविहीन बनाएर शिक्षण गर्दा यो निरस र विद्यार्थीका लागि बोझिलो बन्ने तर्क गरेका छन्। उनले व्याकरण शिक्षणलाई पाठ र प्रयोग सन्दर्भबाट अलग गरेर सिकाउने परम्परागत शिक्षणको अहिलेसम्म विद्यमान प्रभावलाई व्याकरण शिक्षणको चुनौतीका रूपमा लिएका छन्। उनका विचारमा व्याकरण शिक्षणलाई अनुभव सापेक्ष बनाई अर्थपूर्ण रूपमा शिक्षण गरेमा नै त्यसले साकार रूप लिने अपेक्षा गर्न सकिन्छ।

आधारभूत शिक्षा पाठ्यक्रम (२०६९) मा आधारभूत तहमा व्याकरण शिक्षण गर्नुको उद्देश्य बालबालिकाहरूलाई भाषाको शुद्ध प्रयोगप्रति अभिप्रेरित गर्नु हो। यसका लागि विद्यार्थीहरूमा उदाहरण र प्रयोगका आधारमा पाठभित्रैबाट नियमको खोजी गर्ने उत्सुकता जगाइदिनु उपयुक्त हुन्छ। यसका अतिरिक्त विद्यार्थीहरूकै आफ्नो भाषा प्रयोगमा अन्तर्निहित व्याकरणको व्यवस्था खोज्न लगाउनु र त्यसमा परिष्कार ल्याउन व्याकरणात्मक सुझको उपयोग गर्नु पनि वाञ्छनीय छ। उक्त पाठ्यक्रमले छुट्टै पाठ्यपुस्तकका आधारमा व्याकरण शिक्षण गर्नु विद्यार्थीका लागि बोझिलो र पाठ्यक्रमका

उद्देश्यअनुकूल नहुने कुरा उल्लेख गरेको छ ।

कार्यमूलक व्याकरणका आधारमा शिक्षण गर्दा विद्यार्थीले कार्य प्रस्तुत गर्दै सिक्ने अवसर प्राप्त गर्दछ । उसले व्याकरणका अभ्यासहरूलाई सामाजिक, सांस्कृतिक सन्दर्भका साथै प्रयोग गर्दाको तात्कालिक अवस्था, पूर्वज्ञानको सन्दर्भ आदिका आधारमा बुझाई निर्माण गर्दछ । Halliday (2004) मा कार्यमूलक व्याकरणले पाठको व्याख्या, व्याकरण व्यवस्था र भाषिक संरचना गरी तीन भिन्न दृष्टि राख्छ, भन्ने उल्लेख पाइन्छ । त्यस्तै भाषा कसरी प्रयोग भएको छ, भन्नेबारे वर्णन र मूल्याङ्कन गर्न पनि कार्यमूलक व्याकरण उपयोगी हुन्छ । भाषाले कसरी कार्य गर्छ, र यसका अवयवहरूका विचमा अन्तरसम्बन्ध के छ, भन्नेमा यसले जोड दिन्छ, साथै भाषाको वास्तविक जीवन भोगाइसम्बद्ध व्याख्या गर्ने आधार पनि प्रदान गर्दछ ।

नेपालमा व्याकरणको प्रयोग निरपेक्ष “सैद्धान्तिक पठनपाठनलाई निरुत्साहित गर्ने अभिप्रायले विद्यालय तहको पाठ्यक्रममा कार्यमूलक व्याकरणको अवधारणा ल्याइएको हो” (अधिकारी, २०७२, पृ. ३), साथै उनको “भाषाभित्र व्याकरण हुन्छ, बालकले भाषा सिक्दा व्याकरण स्वतः सिक्छ” भन्ने भनाइमा पनि व्याकरण शिक्षण र प्रयोग पक्ष सँगसँगै लैजानुपर्ने विचार व्यक्त भएको छ । Feng(2013) र अधिकारी (२०७२) का अनुसार परम्परागत व्याकरणका सापेक्षमा कार्यमूलक व्याकरणका मान्यताहरूलाई निम्नअनुसार चिनाउन सकिन्छ :

कार्यमूलक व्याकरणले भाषालाई नियमहरूको समूह अनि व्याकरणलाई वाक्यभित्रका नियमहरूको व्यवस्था मान्नुको साटो खास उद्देश्यका लागि अर्थहरूको व्यवस्था मान्दछ । यसले भाषालाई अर्थपूर्ण बनाउने स्रोतका रूपमा व्याकरणलाई लिएको पाइन्छ । कार्यमूलक व्याकरण प्रस्तावित व्याकरणका विपरीत वर्णनात्मक हुनुका साथै भाषिक पाठमा व्याकरणले कसरी काम गर्छ, भन्ने मान्यता राख्ने खालको हुन्छ । त्यस्तै व्याकरणात्मक शुद्धतामा जोड दिनुका विपरीत यसले हरेक साना अंशहरूले कसरी एकअर्कामा मिलेर ठुलो व्यवस्थाको अर्थ निर्माणमा कार्य गर्छन् भन्ने ख्याल गर्दछ ।

शब्द वा शब्दसमूहले वाक्यमा कसरी काम गर्छ, भन्नुका विपरीत कार्यमूलक व्याकरणमा भाषाले सामाजिक, सांस्कृतिक परिवेशमा कसरी कार्य गर्दछ, भन्ने कुराको अध्ययन हुन्छ । परम्परागत रूपमा वाक्यलाई व्याकरणको आधारभूत र माथिल्लो एकाइ समेत मान्नुका विपरीत यसले माथिल्लो एकाइ निश्चित नरहेको र उपवाक्य (clause) लाई तल्लो एकाइ मानेको पाइन्छ ।

व्याकरणका नियम तथा संरचनाहरू प्रस्तुत गरेर तिनको प्रयोग पहिचान गराइनुका विपरीत कार्यमूलक व्याकरणले सन्दर्भसँग मेल खाने गरी प्रयोग र अभ्यासबाट सिकाइ प्रभावकारी हुने धारणा राख्दछ । व्याकरणलाई एउटा शास्त्र मान्नु, भाषाका बारेमा बताउनु अनि विद्यार्थीलाई नियम घोकनतिर प्रवृत्त गराउनुका विपरीत यसले अर्थ, भाषिक सन्दर्भ आदि कार्यमा आधारित रहनुमा जोड दिन्छ ।

समग्रमा, व्याकरण शिक्षणले कथन सन्दर्भ, संस्कृति र प्रयोग प्रचलन अनुकूल भाषा सिकाइमा जोड दिन्छ । सरस प्रकृतिको अनि भाषाको बुझाइसँग सम्बन्धित हुनु र सम्प्रेषणात्मक उद्देश्य रहनु यसका प्रमुख विशेषता हुन् । त्यस्तै, यो व्याकरण कम औपचारिक अनि लेख्य र कथ्य भाषा प्रयोगको विभिन्न अवस्थालाई ख्याल गर्ने खालको हुन्छ ।

विधि तथा प्रक्रिया

प्रस्तुत लेख व्याख्यात्मक ढाँचा र वर्णनात्मक विधिमा आधारित छ । यसमा कार्यमूलक व्याकरणको सिद्धान्तअनुसार पाठ्यपुस्तकका अभ्यासहरूको विश्लेषण गरिएको छ । नमुनाका रूपमा नेपाल सरकार, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र, सानो ठिमी भक्तपुरद्वारा प्रकाशित कक्षा छको नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकका व्याकरणका पाठ र तिनका अभ्यासलाई लिइएको छ । यस लेखमा उक्त पुस्तकका व्याकरण खण्डका अभ्यासमा कार्यमूलक व्याकरणका मान्यता के कसरी उपयोग भएको छ, भन्ने खोजी गरिएको छ । यसमा विश्लेष्य सामग्रीका रूपमा पाठ्यपुस्तकका व्याकरण अभ्यासका प्रश्नहरू र विश्लेषणको सैद्धान्तिक आधारका लागि Feng (2013) र अधिकारी (२०७२) का यसअघि सिद्धान्त खण्डअन्तर्गत चर्चा गरिएका मान्यताहरूलाई उपयोग गरिएको छ ।

परिणाम तथा छलफल

कार्यमूलक व्याकरण भाषिक प्रकार्य र व्यवहारसँग निकट रहने तथा कार्यकलापमा आश्रित (Activity Based) रहने भएकाले यस लेखमा व्याकरणका पाठ्यवस्तुहरूलाई उक्त मान्यतासँग मेल खाने गरी क्रमभङ्ग प्रस्तुति, सन्दर्भ अपेक्षित प्रश्न र सन्दर्भपूर्ण सिकाइ, व्यवहारिक उपयोग, भाषिक कार्य, कार्यकलापमा आधारित प्रश्न, भाषिक सम्प्रेषणमा जोड, वर्णनात्मकता आदि आधारमा अध्ययन गरिएको छ।

क्रमभङ्ग प्रस्तुति

कक्षा छ को नेपाली पाठ्यक्रममा भाषा संरचना र शब्द भण्डारसम्बद्ध पाठ्यवस्तुहरू समावेश गरिएको छ। यसमा व्याकरणका पाठ्यवस्तुलाई परम्परागत व्याकरण सिकाइको क्रमभन्दा भिन्न पाठको विषयवस्तु र शब्दभण्डारअनुसार अर्थात् परम्परागत व्याकरणिक विषयवस्तु प्रस्तुति क्रमभन्दा भिन्न रूपमा पाठअनुरूप प्रस्तुत गरिएको छ। यसमा भाषा संरचना उपशीर्षकभित्र व्याकरणका पाठ्यवस्तुहरू समावेश गरिएका छन्। जसअन्तर्गत पदवर्ग, व्याकरणिक कोटि, शब्द रूपायन, शब्द व्युत्पादन, कारक र विभक्ति, धातु र क्रिया, वर्णविन्यास, लेख्यचिह्न आदि पाठ्यवस्तुहरू समावेश गरिएका छन्। अभ्यासको पुनरावृत्तिका लागि हरेक पाठमा वर्णविन्यासका ह्रस्वदीर्घ, व/व प्रयोग, य/ए प्रयोग, ऋ/रि प्रयोग, क्ष/छ/छे, छय प्रयोग, श/ष/स प्रयोग, र्य/ञ प्रयोग, हलन्त अजन्त प्रयोग, चन्द्रविन्दु र शिर विन्दु प्रयोग, पञ्चम वर्ण, रेफको प्रयोग आदि पाठ्यवस्तुसम्बद्ध प्रश्नहरू पाठ्यविषयसँग मिल्ने गरी समावेश गरिएको छ। वर्णविन्यास बाहेकका पाठ्यवस्तुहरूको वितरणमा सुरुवात क्रमशः नाम, सर्वनाम, विशेषण, लिङ्ग, वचन, आदर सङ्गति; लेख्यचिह्न; धातु र क्रिया; काल र पक्ष; समास, द्वित्व; कारक, विभक्ति; क्रियायोगी, नामयोगी; उपसर्ग, संयोजक, विस्मयादिबोधक, निपात, प्रत्यय, पुरुष सङ्गतिका अभ्यासहरू पाठगत रूपमा वितरण गरेर राखिएका छन्। कार्यमूलक व्याकरणको मान्यताअनुसार व्याकरणसम्बद्ध पाठ्यवस्तुहरू पाठसम्बद्ध र अभ्यासबाट सिक्न सकिने खालका हुनुपर्दछ। यस पुस्तकका व्याकरणका अभ्यासहरू पाठको विषयवस्तु र शैलीअनुरूप मिलाएर राखिएको हुनाले ती कार्यमूलक मान्यतासँग निकट देखिन्छन्।

सन्दर्भ अपेक्षित प्रश्न

कक्षा छको नेपाली पाठ्यपुस्तकका व्याकरणात्मक विषयवस्तुलाई भाषिक सन्दर्भसँग सम्बन्धित गरी प्रश्नहरूनिर्माण गरिएका छन् तिनलाई तालिकामा प्रस्तुत गरी यसप्रकार चर्चा गरिएको छ:

पठन	पहिचान/टिपोट	वर्गीकरण	खाली ठाउँ भर्ने	शब्द निर्माण	वाक्य प्रयोग/ परिवर्तन	शुद्ध पुनर्लेखन	अन्य	जम्मा
७	३३	४	७	१६	२०	१०	५	१०२

कक्षा छको नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा व्याकरणका विषयवस्तुसम्बद्ध जम्मा १०२ ओटा प्रश्नहरू रहेका छन्। उक्त प्रश्नहरूलाई हेर्दा अनुच्छेद पठन; शब्द पहिचान र टिपोट; शब्द, वाक्य आदि वर्गीकरण; खाली ठाउँ भर्ने, शब्द निर्माण र प्रयोग; वाक्य निर्माण र प्रयोग; शुद्ध गरी पुनर्लेखनका साथै संयोजन, सङ्गति निर्माण गर्ने आदि प्रकृतिका प्रश्नहरू परम्परागत प्रकृतिका नै देखिए पनि तिनले सैद्धान्तिक जानकारीको मागको सट्टा प्रयोग र अभ्यासबाट नै व्याकरणिक सुझको विकास गर्न खोजिएको छ। व्याकरणका प्रश्नहरूमध्ये सबैभन्दा बढी पहिचान गर्न लगाउने खालका प्रश्नहरू, त्यसपछि क्रमशः वाक्य प्रयोग, शब्द निर्माण, शुद्ध गरी पुनर्लेखन गर्ने, पहिचान र बोध हुने उत्तर उपयुक्त सन्दर्भमा मात्र दिन सकिने गरी प्रस्तुत गरिएका छन्।

यस पाठ्यपुस्तकमा सामाजिक सांस्कृतिक सन्दर्भसँग जोडेर भाषा सिकाउन खोजिएको छ। दिइएको अनुच्छेद पढी उत्तर दिने, संवाद पढी नामका सट्टामा सर्वनाम राख्ने, अनुच्छेदबाट निर्देशित शब्द टिपोट गर्ने, अनुच्छेदबाट शब्द टिपी भिन्न भिन्न सूची निर्माण गर्ने, उचित लेख्यचिह्न प्रयोग गरी अनुच्छेद पूरा गर्ने, पाठबाट खोजेर लेख्ने, अनुच्छेदका विशेष शब्दहरू ध्यान दिएर पढ्ने जस्ता अभ्यासहरू सन्दर्भपूर्ण सिकाइका दृष्टिले उपयुक्त देखिन्छन्।

व्यावहारिक उपयोग : प्रस्तुत पाठ्यपुस्तकमा व्याकरणका अभ्यासहरू सैद्धान्तिक प्रकृतिका नभई विद्यार्थीका भाषिक व्यवहारसँग मेल खाने खालका छन्। तिनबाट काम गरेर सिक्ने पर्याप्त अवसर प्राप्त हुने देखिन्छ, तसर्थ अभ्यासका

प्रश्नहरू प्रयोग व्यवहारसँग निकट देखिन्छन् । व्यवहारका आधारमा भाषिक संरचना र सन्दर्भपूर्ण प्रयोग सिकाउन व्याकरणका अभ्यास उपयुक्त देखिन्छ । यद्यपि एकाध स्थानमा भने अझै वास्तविक जनजीवनसम्बद्ध प्रश्नहरूको अभाव रहेको देखिन्छ । उदाहरणका लागि “नयाँ कपडा लगाएर सात जना मान्छेहरू बाटामा हिँडिरहेका छन् ...” (पृ. २८) । विशेषण सिकाउनका लागि उपयोग गरिएको यस वाक्यलाई “तिमी नयाँ कपडा लगाएर सात जना साथीहरूसँग बाटामा हिँडिरहँदा कस्तो अनुभव गर्छौं ...” भनिएको भए विद्यार्थीहरूको वास्तविक जीवनसम्बद्ध अनुभवलाई अभ्यासले प्रतिनिधित्व गर्न सक्थ्यो ।

भाषिक कार्य : भाषाका प्रश्न, आज्ञा, आशङ्का, सूचना, सहमति, असहमति, खुसी, आश्चर्य, सन्तुष्टि, शिष्टाचार गर्ने जस्ता भाषिक कार्यसँग जोडेर व्याकरण सिकाउने कार्यमूलक व्याकरणको मान्यतासँग प्रस्तुत पुस्तकका व्याकरणका अभ्यासहरू निकट रहेका छन् । यसमा पहिलो पाठदेखि सोह्रौँ पाठसम्म क्रमशः अनुरोध, अनुमान, संस्कारअनुकूल व्यवहार, स्वागत तथा आतिथ्य, सहयोग, सामाजिक सद्भाव, भूमिका प्रदर्शन, रहर वा इच्छा, स्नेह, सान्त्वना र प्रोत्साहन, सहानुभूति, विश्वास, हेरचाह, भूमिका प्रदर्शन, प्रतिबद्धता, निर्देशन पालना जस्ता भाषिक प्रकार्यसम्बद्ध अभ्यास गराइएको छ । तसर्थ यस दृष्टिले पाठ्यपुस्तक सबल रहेको देखिन्छ ।

कार्यकलापमा आधारित : कार्यमूलक व्याकरण सैद्धान्तिक ज्ञानभन्दा पनि कार्यकलापमा आधारित हुन्छ । पाठ्यपुस्तकको अभ्यासका प्रश्नहरूमा पहिचानात्मक र उत्पादनात्मक अभ्यासहरू बढी पाइने हुनाले यसका व्याकरण अभ्यासहरू कार्यकलापमा आधारित देखिन्छन् । अभ्यासमा रहेका समूह विभाजन गर्ने, जोडा मिलाउने, वाक्यमा प्रयोग गर्ने, पहिचान गर्ने, छनोट गर्ने, टिपोट गर्ने, खाली ठाउँ भर्ने, वाक्य पूरा गर्ने, सूची बनाउने, रेखाङ्कित गर्ने, शब्द निर्माण गर्ने, बनोट प्रक्रिया देखाउने, व्याकरणिक कोटि परिवर्तन गर्ने, उपयुक्त रूपमा गोलो घेरा लगाउने, सही विकल्प छनोट गर्ने जस्ता क्रियापदहरूले कार्यकलापमुखी अभ्यासलाई सङ्केत गर्ने हुँदा व्याकरणका अभ्यासहरू कार्यकलापमुखी रहेको निष्कर्षमा पुग्न सकिन्छ ।

भाषिक सम्प्रेषणमा जोड : कार्यमूलक व्याकरणले पाठकसँग पाठको अन्तरक्रियालाई जोड दिन्छ । यसले पाठकका अनुभव, व्यवहार आदिसँग अभ्यास निकट रहेमा सम्प्रेषण प्रभावकारी बन्नेमा जोड दिन्छ । प्रस्तुत पाठ्यपुस्तकका अभ्यासका प्रश्नहरूमा उक्त गुणको प्रबलता पाइने हुनाले यसमा सम्प्रेषणीय विशेषताको उपयोग भएको देखिन्छ । व्याकरणका अभ्यासमा रहेका पढेर साथीहरूसँग छलफल गर्ने, संवादात्मक पाठ दिएर सर्वनाम पहिचान गर्न लगाउने, साथीलाई सुनाउने, अनुच्छेद पूरा गर्ने, वाक्य निर्माण गर्ने, निर्देशनअनुसार वाक्य निर्माण गर्ने, शब्द र अक्षर ध्यान दिई पढ्ने, तालिकामा मिल्दो शब्द थप्दै जाने जस्ता व्याकरणका अभ्यासहरू भाषिक सम्प्रेषणमा जोड दिने खालका छन् ।

वर्णनात्मक व्याकरण : कार्यमूलक व्याकरण परम्परागत र प्रस्तावित व्याकरणभन्दा भिन्न वर्णनात्मक प्रकृतिको व्याकरण हो । यसले भाषिक संरचना र सन्दर्भपूर्ण सिकाइमा जोड दिनुपर्ने मान्यता राख्छ । प्रस्तुत पाठ्यपुस्तकका व्याकरण अभ्यासहरू वर्तमान पाठ्यक्रमअनुसार वर्णनात्मक मान्यतामा आधारित रहेर तयार पारिएकाले यसको सैद्धान्तिक आधार पनि वर्णनात्मक व्याकरण रहेको छ । यसका अभ्यासहरू समसामयिक प्रयोग प्रचलनसँग सम्बन्धित रहेका छन् । तसर्थ, यसमा वर्णनात्मक व्याकरणका मान्यताहरूको भरपुर प्रयोग भएकाले यो कार्यमूलक व्याकरणको मान्यतासँग निकट देखिन्छ ।

निष्कर्ष

कक्षा छोको नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकका व्याकरणका पाठ्यवस्तुहरूलाई कार्यमूलक व्याकरणका मान्यतासँग मेल खाने खालका छन् । वास्तविक जीवन सम्बद्धताका आधारमा भने ती अभ्यासहरू केही शिथिल रहेका देखिन्छन् । व्याकरणका प्रश्नहरूमा कार्यमूलकता पाइन्छ । साथै प्रस्तुत पुस्तकका व्याकरणिक पाठ्यवस्तुमा व्यावहारिक उपयोग र सन्दर्भपूर्ण सिकाइको सम्भावना रहेको छ । यसका अभ्यासहरू भाषिक सम्प्रेषण र कार्यकलापमा समेत आधारित रहेका देखिन्छन् । समग्रमा, वर्तमान कक्षा छोको नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तक कार्यमूलक व्याकरणात्मक मान्यताका दृष्टिले अग्रगामी रहेको निष्कर्षमा पुग्न सकिन्छ । साथै पाठ्यपुस्तक निर्माणको मुख्य आधार पाठ्यक्रम भएकाले विद्यालय तहको वर्तमान नेपाली

भाषा पाठ्यक्रमबाट निर्देशित रही यसमा कार्यमूलक व्याकरणको मान्यता उपयोग भएको निष्कर्ष निकाल्न सकिन्छ ।

सन्दर्भ सामग्री

अधिकारी, हेमाङ्ग राज (२०७२), भाषा शिक्षणका लागि रचनामुखी व्याकरणको खोजी, शिक्षाशास्त्र सौरभ, अङ्क १७/१८, पृष्ठ १-६ ।

घमिरे, दिनेश (२०७६), व्याकरण शिक्षणसम्बन्धी अछाम जिल्लाका शिक्षकहरूको धारणा र कक्षा शिक्षणमा त्यसका प्रत्यावर्तन, मेगा जर्नल, काठमाडौं : मेगा कलेज एन्ड रिसर्च सेन्टर ।

पाठ्यक्रम विकास केन्द्र (२०६९), आधारभूत शिक्षा पाठ्यक्रम, नेपाल सरकार, शिक्षा मन्त्रालय, सानोठिमी, भक्तपुर ।
पाठ्यक्रम विकास केन्द्र (२०७८), नेपाली कक्षा - ६, नेपाल सरकार, शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय, सानोठिमी, भक्तपुर ।

पौडेल, माधव प्रसाद (२०७२), व्याकरण शिक्षण : चुनौती र सम्भावना, शिक्षाशास्त्र सौरभ, अङ्क १७/१८, पृष्ठ ७-१० ।

मङ्गल, उमा (सन् २००३), हिन्दी शिक्षण, नयाँ दिल्ली : आर्य बुक डिपो ।

शर्मा, केदार प्रसाद र पौडेल, माधव प्रसाद (२०६७), नेपाली भाषा र साहित्य शिक्षण, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

Feng, Z. (2013). Functional Grammar and Its Implications for English Teaching and Learning. *English Language Teaching*. 6, 10, 86-94.

Halliday, M.A.K. (2004), *An Introduction to Functional Grammar*. (3rd Ed.). LondonM Arnold.

Xu, T. & Zhang, B. (2015). Functional Grammar and Teaching of Reading - A Pedagogy Based on Graded Teaching of College English in China. *English Language Teaching*. 8, 7, 200- 205.